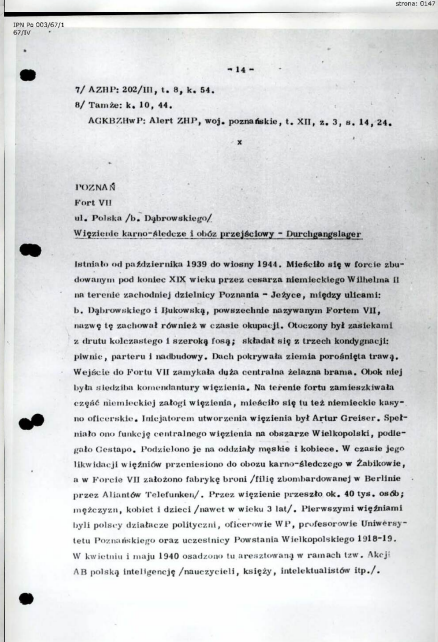
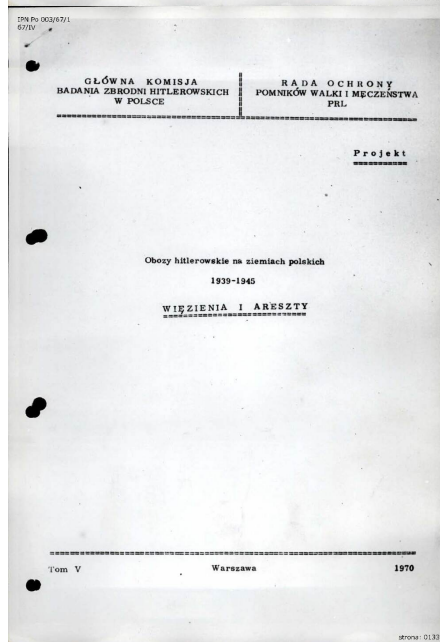
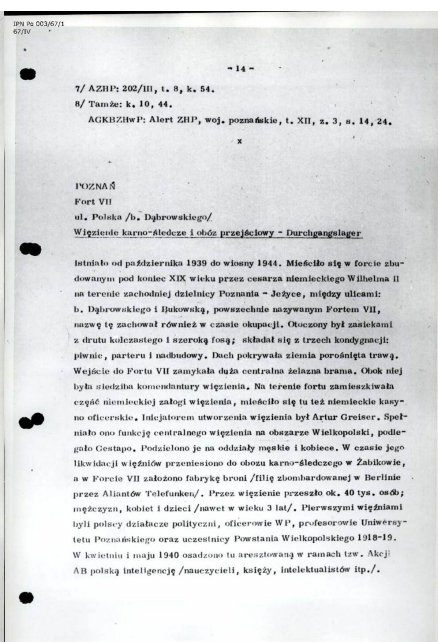
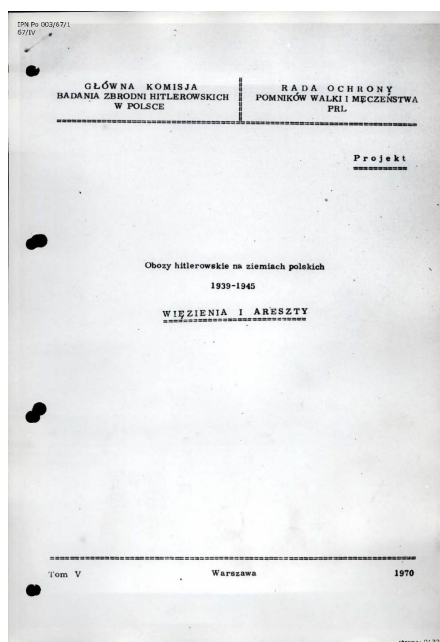

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/archiwa/pion-archiwalny-ipn/poznan/przykladowe-dokumenty/43376,Utworzenie-oboz-u-koncentracyjnego-w-poznanskim-Forcie-VII-10-pazdziernika-1939.html>
03.03.2026, 00:03

194 Pz 00349/21
67/97

Poznań, dnia 16.II.1970r. 86
66

Uwagi do opracowania pt.
"CZŁOWIEK WIELKOPOLSKI NA ZIEMIACH POLSKICH" 1939 - 1945

Od września 1939 roku do 26 stycznia 1945 roku na terenie Poznania przy ul. Sławkiej znajdowało się więzienie słodkie podległe poznańskiemu gestapo. W więzieniu tym w latach 1939 - 1944 zgineło ogółem 1639 osób w tym 1505 mężczyzn i 94 kobiety. W tym było 349 osób zamieszkałych na terenie Poznania

594 osoby zamieszkałe na terenie wojew. poznańskiego
207 osób zamieszkałych na terenie wojew. łódzkiego
391 osób zamieszkałych na terenie wojew. bydgoskiego
63 osoby zamieszkałe na terenie wojew. warszawskiego
166 osób zamieszkałych na terenie innych województw.

Fort VII powstał z inicjatywy Artura Gosierra dla odciążenia więzienia słodkiego przy ul. Sławkiej w Poznaniu. Mieściło ono więźniów do 2500 osób. Kierownikiem Fortu VII był kpt. WIEHRECHT z Jędraszewki był powojennym.

Przez lochy Fortu VII przeszli w pierwszym okresie polscy, którzy brali udział w powstaniu wielkopolskim w latach 1918-1919, następnie osoby podejrzane o działalność antykomunistyczną w okresie międzywojennym, członkowie konspiracyjnych organizacji polskich jak członkowie Delegatury Rządu i kierownictwa organizacji "Ojczyzna".

Wyrok na więźniów Fortu VII wykonał sąd wojewódzki działający od 10.II.1939 do 10.I.1940 w Jędraszewce.

W kwietniu 1945 roku rozstrzelano przesłanników szkieł około 1000 więźniów z Fortu VII de aresztu policji bezpieczeństwa i obom pracy wychowawczej Poznań-Labkowice, ul. Wolności 70 tel. 7500.

Kierownikiem oboru był SS-Obersturmführer, insp. policji WALTER z zastępcą kierownika był SS-Obersturmführer, insp. policji KAMPA vel EMMEL.

ogółem w Fortu VII zgineło 479 osób w obozie fabrycznym do dnia 12.1.1945 251 osób. Ustan obom w fabryce wynosił przeciętnie 2000 osób. Dnia 21 stycznia 1945 roku obóz w fabryce został podpalony przez faszystów.

Opracował: J. Górecki

ultra: 0046

194 Pz 00349/21
67/97

Poznań, dnia 16.II.1970r. 80

Miejscowości:
Majątkowa gmina
powiat Środa
województwo łódzkie

KWSTIONARIUSZ
o aspektach masowych i grobach masowych:

1. Data i miejsce aspektacji: 22 maja 1941 r. w Majątkowie
2. Rodzaj aspektacji: rozstrzała
3. Ilość ofiar: 25 Polaków
4. Kąd przewieziono ofiary: z VII Fortu w Poznaniu
5. Nazwa i wielkość, adresy:

1/ Konstanty Miliński ur. 25.9.1893 r. inżynier Poznań plac Solności 25
2/ Edward Lipiński ur. 8.5.1912 r. robotnik Poznań ul. Jasnogórska
3/ Edmund Lipiński ur. 27.11.1902 r. kupiec, Poznań Fabryczna 3/8
4/ Franciszek Kosiński ur. 16.1.1895 r. robotnik Kiełbaso pow. Wolsztyn
5/ Jan Wita ur. 5.2.1889 r. robotnik Kiełbaso pow. Wolsztyn
6/ Julian Kosiński ur. 19.11.1907 r. kupiec Ustyn Rynek 9
7/ Stefan Borek ur. 28.7.1913 r. stolarz Chodzież Roon Str. nr. 15
8/ Ignacy Janur ur. 29.1.1880 r. inwalida wojenny Dorfeld pow. Leszno
9/ Stefan Duda ur. 15.12.1879 r. robotnik Borek pow. Radomsko
10/ Ignacy Okupnik ur. 18.1872 r. ogrodnik Julek pow. Ślesia
11/ Marcin Winiarski ur. 12.10.1895 r. urzędnik gran. Kittelshausen p. Wolsztyn
12/ Stanisław Wit ur. 11.9.1907 r. robotnik Środa Plantacje nr. 18
13/ Franciszek Majchrzak ur. 27.10.1900 r. robotnik Bukowina, pow. Środa
14/ Jan Majchrzak ur. 19.10.1902 r. zawoźca niemiec, Kosina ul. Tralecka 18
15/ Wincenty Domański ur. 15.1.1897 r. organista Łanowice pow. Środa
16/ Tomasz Siewek ur. 19.12.1906 r. robotnik Majątkowa pow. Środa
17/ Stefan Chwałkowski ur. 20.9.1919 r. fryzjer, Ślesia
18/ Andrzej Cieraniewski ur. 26.11.1900 r. robotnik Majątkowa pow. Środa
19/ Leon Hyat ur. 6.4.1921 r. robotnik Majątkowa p. Środa
20/ Leon Kemnitz ur. 17.6.1891 r. kłosażnik pow. Środa
21/ Zygmunt Duszynski ur. 26.4.1880 r. wójt Poznań-Leszing str. 77
22/ Tadeusz Dybalski ur. 22.7.1922 r. bez zawodu Poznań-Gudrunstr. 11/4
23/ Artur Gosiński ur. 1.9.1881 r. ksiądz Janin p. Mielesko
24/ Sylwester Szyszyński ur. 20.11.1904 r. sekretarz Karbina
25/ Wojciech Graczyński ur. 17.3.1921 r. robotnik Fichten - wald p. Ślesia
26/ -----

4. Aspektacja była naradzeniem odosobnionym
5. Aspektacji dokonano "Gestapo" w asyście miejscowych i okolicznych sanitarów S.S. oraz S.A.
6. Nazwa i sprawców niemieckie wyroki dokonane na zarządzenie "Staatspolizei" - Poznań.

RE.W. 116
strona 0109

194 Pz 00349/21
67/97

Poznań, dnia 16.II.1970r. 86
66

Uwagi do opracowania pt.
"CZŁOWIEK WIELKOPOLSKI NA ZIEMIACH POLSKICH" 1939 - 1945

Od września 1939 roku do 26 stycznia 1945 roku na terenie Poznania przy ul. Sławkiej znajdowało się więzienie słodkie podległe poznańskiemu gestapo. W więzieniu tym w latach 1939 - 1944 zgineło ogółem 1639 osób w tym 1505 mężczyzn i 94 kobiety. W tym było 349 osób zamieszkałych na terenie Poznania

594 osoby zamieszkałe na terenie wojew. poznańskiego
207 osób zamieszkałych na terenie wojew. łódzkiego
391 osób zamieszkałych na terenie wojew. bydgoskiego
63 osoby zamieszkałe na terenie wojew. warszawskiego
166 osób zamieszkałych na terenie innych województw.

Fort VII powstał z inicjatywy Artura Gosierra dla odciążenia więzienia słodkiego przy ul. Sławkiej w Poznaniu. Mieściło ono więźniów do 2500 osób. Kierownikiem Fortu VII był kpt. WIEHRECHT z Jędraszewki był powojennym.

Przez lochy Fortu VII przeszli w pierwszym okresie polscy, którzy brali udział w powstaniu wielkopolskim w latach 1918-1919, następnie osoby podejrzane o działalność antykomunistyczną w okresie międzywojennym, członkowie konspiracyjnych organizacji polskich jak członkowie Delegatury Rządu i kierownictwa organizacji "Ojczyzna".

Wyrok na więźniów Fortu VII wykonał sąd wojewódzki działający od 10.II.1939 do 10.I.1940 w Jędraszewce.

W kwietniu 1945 roku rozstrzelano przesłanników szkieł około 1000 więźniów z Fortu VII de aresztu policji bezpieczeństwa i obom pracy wychowawczej Poznań-Labkowice, ul. Wolności 70 tel. 7500.

Kierownikiem oboru był SS-Obersturmführer, insp. policji WALTER z zastępcą kierownika był SS-Obersturmführer, insp. policji KAMPA vel EMMEL.

ogółem w Fortu VII zgineło 479 osób w obozie fabrycznym do dnia 12.1.1945 251 osób. Ustan obom w fabryce wynosił przeciętnie 2000 osób. Dnia 21 stycznia 1945 roku obóz w fabryce został podpalony przez faszystów.

Opracował: J. Górecki

ultra: 0046

194 Pz 00349/21
67/97

Poznań, dnia 16.II.1970r. 80

Miejscowości:
Majątkowa gmina
powiat Środa
województwo łódzkie

KWSTIONARIUSZ
o aspektach masowych i grobach masowych:

1. Data i miejsce aspektacji: 22 maja 1941 r. w Majątkowie
2. Rodzaj aspektacji: rozstrzała
3. Ilość ofiar: 25 Polaków
4. Kąd przewieziono ofiary: z VII Fortu w Poznaniu
5. Nazwa i wielkość, adresy:

1/ Konstanty Miliński ur. 25.9.1893 r. inżynier Poznań plac Solności 25
2/ Edward Lipiński ur. 8.5.1912 r. robotnik Poznań ul. Jasnogórska
3/ Edmund Lipiński ur. 27.11.1902 r. kupiec, Poznań Fabryczna 3/8
4/ Franciszek Kosiński ur. 16.1.1895 r. robotnik Kiełbaso pow. Wolsztyn
5/ Jan Wita ur. 5.2.1889 r. robotnik Kiełbaso pow. Wolsztyn
6/ Julian Kosiński ur. 19.11.1907 r. kupiec Ustyn Rynek 9
7/ Stefan Borek ur. 28.7.1913 r. stolarz Chodzież Roon Str. nr. 15
8/ Ignacy Janur ur. 29.1.1880 r. inwalida wojenny Dorfeld pow. Leszno
9/ Stefan Duda ur. 15.12.1879 r. robotnik Borek pow. Radomsko
10/ Ignacy Okupnik ur. 18.1872 r. ogrodnik Julek pow. Ślesia
11/ Marcin Winiarski ur. 12.10.1895 r. urzędnik gran. Kittelshausen p. Wolsztyn
12/ Stanisław Wit ur. 11.9.1907 r. robotnik Środa Plantacje nr. 18
13/ Franciszek Majchrzak ur. 27.10.1900 r. robotnik Bukowina, pow. Środa
14/ Jan Majchrzak ur. 19.10.1902 r. zawoźca niemiec, Kosina ul. Tralecka 18
15/ Wincenty Domański ur. 15.1.1897 r. organista Łanowice pow. Środa
16/ Tomasz Siewek ur. 19.12.1906 r. robotnik Majątkowa pow. Środa
17/ Stefan Chwałkowski ur. 20.9.1919 r. fryzjer, Ślesia
18/ Andrzej Cieraniewski ur. 26.11.1900 r. robotnik Majątkowa pow. Środa
19/ Leon Hyat ur. 6.4.1921 r. robotnik Majątkowa p. Środa
20/ Leon Kemnitz ur. 17.6.1891 r. kłosażnik pow. Środa
21/ Zygmunt Duszynski ur. 26.4.1880 r. wójt Poznań-Leszing str. 77
22/ Tadeusz Dybalski ur. 22.7.1922 r. bez zawodu Poznań-Gudrunstr. 11/4
23/ Artur Gosiński ur. 1.9.1881 r. ksiądz Janin p. Mielesko
24/ Sylwester Szyszyński ur. 20.11.1904 r. sekretarz Karbina
25/ Wojciech Graczyński ur. 17.3.1921 r. robotnik Fichten - wald p. Ślesia
26/ -----

4. Aspektacja była naradzeniem odosobnionym
5. Aspektacji dokonano "Gestapo" w asyście miejscowych i okolicznych sanitarów S.S. oraz S.A.
6. Nazwa i sprawców niemieckie wyroki dokonane na zarządzenie "Staatspolizei" - Poznań.

RE.W. 116
strona 0109

194 Pz 00349/21
67/97

Poznań, dnia 16.II.1970r. 86
66

Uwagi do opracowania pt.
"CZŁOWIEK WIELKOPOLSKI NA ZIEMIACH POLSKICH" 1939 - 1945

Od września 1939 roku do 26 stycznia 1945 roku na terenie Poznania przy ul. Sławkiej znajdowało się więzienie słodkie podległe poznańskiemu gestapo. W więzieniu tym w latach 1939 - 1944 zgineło ogółem 1639 osób w tym 1505 mężczyzn i 94 kobiety. W tym było 349 osób zamieszkałych na terenie Poznania

594 osoby zamieszkałe na terenie wojew. poznańskiego
207 osób zamieszkałych na terenie wojew. łódzkiego
391 osób zamieszkałych na terenie wojew. bydgoskiego
63 osoby zamieszkałe na terenie wojew. warszawskiego
166 osób zamieszkałych na terenie innych województw.

Fort VII powstał z inicjatywy Artura Gosierra dla odciążenia więzienia słodkiego przy ul. Sławkiej w Poznaniu. Mieściło ono więźniów do 2500 osób. Kierownikiem Fortu VII był kpt. WIEHRECHT z Jędraszewki był powojennym.

Przez lochy Fortu VII przeszli w pierwszym okresie polscy, którzy brali udział w powstaniu wielkopolskim w latach 1918-1919, następnie osoby podejrzane o działalność antykomunistyczną w okresie międzywojennym, członkowie konspiracyjnych organizacji polskich jak członkowie Delegatury Rządu i kierownictwa organizacji "Ojczyzna".

Wyrok na więźniów Fortu VII wykonał sąd wojewódzki działający od 10.II.1939 do 10.I.1940 w Jędraszewce.

W kwietniu 1945 roku rozstrzelano przesłanników szkieł około 1000 więźniów z Fortu VII de aresztu policji bezpieczeństwa i obom pracy wychowawczej Poznań-Labkowice, ul. Wolności 70 tel. 7500.

Kierownikiem oboru był SS-Obersturmführer, insp. policji WALTER z zastępcą kierownika był SS-Obersturmführer, insp. policji KAMPA vel EMMEL.

ogółem w Fortu VII zgineło 479 osób w obozie fabrycznym do dnia 12.1.1945 251 osób. Ustan obom w fabryce wynosił przeciętnie 2000 osób. Dnia 21 stycznia 1945 roku obóz w fabryce został podpalony przez faszystów.

Opracował: J. Górecki

ultra: 0046

[illegible]

W HOŁDZIE WIEZNIOWI FORTU VII
ADOLFOWI BNINSKIEMU
WOJEWODZIE POZNANSKIEMU
W LATACH 1922-1928
GŁÓWNIEMU DELEGATOWI RZĄDU RP
NA ZIEMIE POLSKIE WCIĘŁONE DO RZESZY
W LATACH 1940-1942
ZAMORDOWANEMU PRZEZ GESTAPO
7 LIPCA 1942 R.
WIEKOPOLNIE

W HOŁDZIE WIEZNIOWI FORTU VII
ADOLFOWI BŃSKIEMU
WOJEWODZIE POZNANSKIEMU
W LATACH 1922-1928
GŁÓWNIEMU DELEGATOWI RZĄDU RP
NA ZIEMIE POLSKIE WCIĘŁONE DO RZESZY
W LATACH 1940-1942
ZAMORDOWANEMU PRZEZ GESTAPO
7 LIPCA 1942 R.
WIEKOPOLANE

Utworzenie obozu koncentracyjnego w poznańskim Fortcie VII 10 października 1939

10.10.2017

Fort VII w Poznaniu powstał w drugiej połowie XIX wieku na terenie wówczas podpoznańskich Jeżyc (obecnie ul. Polska) jako część pruskiej Twierdzy Poznań. Otoczony był zasiekami z drutu kolczastego i fosą, składał się z trzech kondygnacji: piwnic, parteru oraz nadbudowy. Dach pokrywała trawa. W okresie II Rzeczypospolitej Fort VII służył Wojsku Polskiemu.

Po zajęciu Poznania przez wojska niemieckie we wrześniu 1939 r. utworzono tu (10 października 1939 r.) obóz koncentracyjny Konzentrationslager-Posen, podlegający Einsatzgruppe VI (grupie operacyjnej niemieckiej policji bezpieczeństwa). W listopadzie 1939 r. zmieniono jego nazwę na Geheime Staatspolizei Uebergangslager (Obóz przejściowy gestapo), a w połowie 1941 r. na Polizeigeftaengnis der Sicherheitspolizei und Arbeitserziehungslager (Więzienie policyjne policji bezpieczeństwa i wychowawczy obóz pracy). Załoga wartownicza (SS-Wachkommando) liczyła od pięćdziesięciu do osiemdziesięciu funkcjonariuszy. Więźniowie przebywali w Fortcie VII do czasu decyzji gestapo co do ich dalszego losu: oddania pod sąd, wywózki do obozu koncentracyjnego bądź stracenia na miejscu.

Nazywany przez Niemców „obozem krwawej zemsty” (Lager der Blutrache), „zasłynął” zarówno ekstremalnie trudnymi warunkami pobytu, jak i bestialstwem strażników. „Fort VII w Poznaniu to największa katownia Polaków w tzw. »Warthegau«. Już sama jego nazwa wywołuje tam dreszcz lęku. Groza i milczenie śmierci wieje z tych kazamat... Wytracono tu największy może odsetek inteligencji wielkopolskiej.” („Z pierwszej linii frontu”, Warszawa 1943 r., wydawnictwo Delegatury Rządu RP na Kraj).

Pierwszymi więźniami Fortu VII byli powstańcy wielkopolscy i śląscy, członkowie polskich organizacji politycznych i społecznych, urzędnicy, nauczyciele i profesorowie wyższych uczelni, księża, przedstawiciele wolnych zawodów, kupcy i przemysłowcy, ziemianie – ofiary masowych aresztowań dokonywanych w różnych miejscowościach Wielkopolski przez posuwające się tuż za frontem grupy specjalne policji bezpieczeństwa. Niemal wszyscy w ciągu pierwszego półroczu wojny zginęli w masowych egzekucjach w nieodległych od Poznania lasach Zakrzewa, Pałędzia, Dąbrówki, Dębienka i innych. W końcowym okresie wojny masowe groby były rozkopywane, a zwłoki palone, by zatrzeć wszelkie ślady.

Lepiej znane są fakty mordowania więźniów na terenie samego Fortu. Tylko nieliczni zginęli na podstawie wydawanych przez sądy doraźne wyroków śmierci. Egzekucji dokonywano przez powieszenie bądź rozstrzelanie. Większość jednak zamordowanych więźniów padła ofiarą okrutnego pastwienia się ze strony strażników.

W wyniku tragicznych warunków pobytu, zwłaszcza higienicznych, panującego zimna, wilgoci, głodu oraz ciągłych szykan i doznawanych urazów i okaleczeń stan zdrowotny więźniów był opłakany. Szerzyły się choroby zakaźne, zwłaszcza tyfus, gruźlica czy krwawa dezynteria. Pochłonęły one wiele ofiar, tym bardziej, że więźniowie nie otrzymywali pomocy lekarskiej.

Fort VII był miejscem pierwszych na ziemiach polskich eksperymentów z masowym gazowaniem ludzi. W odosobnionym bunkrze w okresie od października do grudnia 1939 r. członkowie Sonderkommando SS-Untersturmführera Herberta Lange zamordowali przy użyciu tlenku węgla pacjentów oddziału psychiatrycznego Szpitala Miejskiego w Poznaniu, kilka grup pacjentów szpitala psychiatrycznego w Owińskach pod Poznaniem, a być może też niektórych chorych ze szpitala psychiatrycznego w Dziekanówce (Gniezno).

Od wiosny 1940 r. Fort VII stał się przede wszystkim miejscem kaźni członków działających na terenie Wielkopolski organizacji konspiracyjnych. Wielu działaczy niepodległościowych zostało straconych na podstawie wyroków sądów niemieckich, bądź zmarło w wyniku obrażeń, jakich doznali w trakcie bestialskiego śledztwa, znęcania się przez strażników, a także z wyczerpania organizmu i chorób. Od połowy 1941 r. w Forcie VII osadzano też osoby skazane na pobyt w Wychowawczym Obozie Pracy.

Olbrzymią większość więźniów stanowili Polacy. Przejściowo w fortecznych celach przetrzymywani byli nieliczni Żydzi oraz Ukraińcy, Jugosłowianie, jeńcy radzieccy a nawet Niemcy. Ci ostatni byli jednak lepiej traktowani.

Większość osób osadzonych w Forcie VII po zakończeniu śledztwa kierowana była przez Gestapo do więzień i obozów koncentracyjnych. Mimo dość częstych transportów w celach stale panowało przepełnienie. W połowie 1942 r. zapadła decyzja utworzenia na terenie podpoznańskiego Żabikowa większego więzienia-obozu. Przenoszenie więźniów zakończono dopiero wiosną 1944 r. Wtedy też, po usunięciu śladów katowni, w pomieszczeniach Fortu VII uruchomiono pracującą dla wojska fabrykę „Telefunken”.

Największa liczba więźniów znajdowała się w Forcie w ciągu pierwszego roku jego istnienia (jednorazowo do 1200 osób). Od 1941 r. liczba uwięzionych spadła do ok. 400-500 osób, z wyjątkiem okresów nasilonych aresztowań. Ze względu na zniszczenie dokumentów nie sposób oszacować, ilu więźniów przewinęło się przez Fort VII, ani podać nawet w dużym przybliżeniu liczbę ofiar, jakie pochłonęły forteczne kazamaty bądź masowe egzekucje w okolicznych lasach. Przyjmuje się, że sięga ona kilkunastu tysięcy.

Aleksandra Pietrowicz (OBBH IPN Poznań)

Archiwalia (IPN Po 003/67, t. 1):

1. i 2. Opracowanie Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce oraz Rady Ochrony Pomników Walk i Męczeństwa pt. „Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945. Więzienia i areszty” Warszawa 1970. Fragment informacji na temat obozu Fort VII w Poznaniu.

3. Uwagi do opracowania GKBZH w Polsce z informacjami o Forcie VII.

4. i 5. Kwestionariusz o egzekucjach i grobach masowych. Mord dokonany w dniu 22 maja 1941 r. w Małej Górcie na więźniach Fortu VII. Lista zawierająca imiona, nazwiska, wiek, zawód i ostatni adres zamieszkania rozstrzelanych ofiar.

Zdjęcia:

6. Wejście do dawnego Fortu VII (Fot. Ewa Liszkowska)

7. Korytarz więzienny w Forcie VII (Fot. Ewa Liszkowska)

8. Tablica pamięci Adolfa Bnińskiego w dawnym Forcie VII (Fot. Ewa Liszkowska)

9.-12. Podpisy więźniów odkryte w 2011 r. w fortecznej prochowni służącej za celę. Wśród nich podpis Mariana Schlegela - żołnierza Związku Odwetu Okręgu Poznańskiego ZWZ-AK. To jedyny uciekinier z Fortu VII, któremu udało się zbiec. Uciekł z Fortu w lipcu 1942 r. (Fot. Adam Kaczmarek)

13. Bunkier nr XVII w Forcie VII w Poznaniu. W tym bunkrze w okresie od połowy października do grudnia 1939 r. SS Sonderkommando Lange zagazowało co najmniej kilkaset osób psychicznie i nerwowo chorych, w tym dzieci (zbiory Wielkopolskiego Muzeum Walk Niepodległościowych - Oddział w Forcie VII)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)